

Butlletí

Excursionista de Catalunya

La Mallorca Feréstega

EXCURSIÓ AL TORRENT DE PAREYS

Al viatger que després d'una estada d'alguns dies a la illa d'or, a aquesta illa amable i dolça «... *que és com un tros de Catalunya, més pur, més a la vora de llevant*», al turista que després d'haver-hi realitzat les excursions clàssiques, consagrades pel costum, li diguessin que hi ha a Mallorca una contrada deserta, feréstega, rocosa, on les poques cases que s'hi aixequen es troben hores lluny, unes de les altres, creuria que volen sorprendre la seva bona fe de la manera més escandalosa.

I, amb tot, res més cert.

En aquest bocí de terra mediterrània que es diu Mallorca, hi ha una regió gairebé inhabitada, esquerpa a l'home i ingrata al viant.

A qui li plaguin les carreteres pintoresques, els viaranys plans i ombrejats que menen a bellesguards amb excel·lents baranes; en fi, qui sols compregui la naturalesa urbanitzada, que no adreci les passes cap a l'indret que alludim, que no vagi vers els vessants marítims del Puig Major i del Puig Roig, valls i carenars erms, fatigosos de recórrer, amb solament alguns conreus per ací per allà, com oasis en mig d'un desert de pedra.

Però aquest recó de món primitiu guarda en el bell mig del seu cor la més gran meravella, ignot tresor que, com flor de baladre, es bada de cara a la mar.

És el Torrent de Pareys.

El seu curs parteix en dues meitats, més o menys iguals, la seralada que emergeix de la mar al cap de Formentor, i n'és la Dragonera un rebrot altiu, a l'altre extrem.

Hem dit que dóna a la mar. Val tant com dir que és la mar la ruta més fàcil i agradable per anar-hi. Cal, però, escollir un dia de calma, car s'ha de costejar devés una hora, i, durant aquest trajecte, només una petita cala ofereix un refugi a mig camí. Tota la resta és un penya-segat enorme, vertical, on en dies de mal temps les ones es desfan, aixecant blanques crineres com senyera de combat.

Si l'estat de la mar no aconsella d'embarcar-se i, tanmateix, no es pot ajornar l'excursió per un altre dia, calen unes quatre hores i mitja, a peu o bé en matxo, per situar-se, per terra, a la desembocadura del torrent, des de Sóller. Cal prendre la carretera de Balitx i, un pic allí, el camí de ferradura que mena a Balitx de Baix, situat al peu del coll de Binimar. S'ha de pujar, llavors, per un bell camí que voreja l'abisme, cap a la Costera i davallar altre cop per travessar les terres de Tuent. Manca, encara, travessar el coll de l'Ermita, on hi ha edificat un oratori, per arribar al torrent de Sa Calobra, ple d'horts, que porta a la platja i cases de dit nom. D'aquí, cal tan sols seguir un caminó atrevit, obert a les roques damunt la mar, per salvar el darrer contrafort i arribar a la boca del Torrent de Pareys.

Tret dels trossos on el camí s'acosta a la mar, la resta no és molt interessant; té molta de semblança amb La Morella de casa nostra. I com que l'excursió es fa a l'estiu (única època bona per poder fer el recorregut del llit de tot el torrent), no cal afegir com resultaria de pesada i sufocant aquesta primera part.

La manera millor de traslladar-se al torrent és, com hem dit, per mar. Correntment, els que hi van per aquesta via sols visiten la boca del torrent o poc tros més endins, i els que hi baixen del onestir de Lluch arriben solament a S'Entreforch. És de recomanar a l'excursionista, si vol gaudir de totes les belleses del torrent, que en faci el recorregut total, de la mar fins a Lluch, la qual cosa no es difícil, encara que ho creguin així multitud de persones poc entrenades a moure els peus fora de camí.

Sortim, doncs, del port de Sóller en un canot automòbil. Cal tenir compte que el patró s'emporti un bot a remolc, per tal de travessar un llac interior que molts d'anys es forma a l'entrada del torrent. Sovint els mariners s'obliden d'aquest petit detall, descuit que, casualment, els estalvia feina.

Estem ja embarcats, i el timó fa descriure a la barca una graciosa corba per dins d'aquesta petxina blava que és el port de Sóller. Enfilem la seva boca, en ziga-zaga, emmarcada pels dos farells, l'embarcació fa dos o tres cops-de-cap com cavall de sang abans d'emprendre la cursa, i ja som a la mar lliure.

Tot just sortits virem i fem proa a gregal, en direcció paral·lela a la costa.

Deixem enrera l'esglesieta que s'aixeca damunt el port, i veiem, més enlaire, alçar-se un monolit conegut, com tants d'altres semblants, pel Cavall Bernat.

Després de passar per davant de la punta de Sa Gavina i de la Punta Llarga, entra la barca en el freu que forma la costa i la Illeta.

El tros comprès entre Sóller i Formentor, del qual ara recorrem un bocí, és dels més característics d'aquesta costa, per a la qual el nom de *brava* sembla un diminutiu. Costa gegantina, costa ciclòpia li escaurien millor, de tan alta i escarpada com és.

Que petits ens trobem, dintre d'una fràgil conquilla, amb l'esguard dirigit a les altures on volen els voltors entrant i sortint de llurs nius inaccessibles! Com s'enxiqueix el nostre cor!

D'allí dalt de tot fins a baix, on rompen les onades, sols es veu una paret llisa, interrompuda únicament per algun pí escadusser arrapat a la roca com si tingués por, àdhuc ell, de caure a l'abisme que se li obre als peus; sols s'albira un mur que davalla rectilini, vertical, clapat de groc, de gris, de taques rogenques, com de sang que anés regalimant durant segles.

No calen molts coneixements geològics, sinó tan sols tenir l'ull avesat a contemplar muntanyes, per endevinar l'estret parentiu que aquesta costa septentrional de Mallorca té amb la de Garraf a Catalunya. En efecte, els terrenys cretàtics que componen una i altra, un dia, abans de l'esfondrament que originà la Mediterrània, foren una sola massa continental. I, com diu el Dr. Faura, «des de llavors sobreïxen de la mar nostres illes daurades; per dessota el mantell blau de les aigües marines, les quals cobreixen la gegantina corpulència d'un grandió continent que desaparegué amb els moviments alpins, temerosament i sense esguard, es donen la mà, estretament, ambdues germanes que restaren condolides de tals trastorns geològics: Balears i Garraf.» (1)

(1) Explicació de la Fulla n.º 39 (Vilanova i Geltrú) del Mapa Geològic de Catalunya. Servei Geològic de la Mancomunitat de Catalunya.

Seguint la seva ruta invisible, passa el nostre bot per davant l'esclatxa amagada per on desguassa el Torrent de Balitx i poc després els colors de les coves de Na Mora, situades al morro del mateix nom, atrauen les nostres mirades.

Deixem endarrera la punta de Cala Rotja i el morro del Forat, i entrem a la cala de Tuent, al fons de la qual una petita platja ens convida a reposar. No hi volem, però, desembarcar i emproem vers la Punta Prima, després de donar, tot passant, una ullada al recó de Sa Coma.

Ens manca, encara, trencar el morro de Sa Corda i el de Ses Felles per entrar en una nova reconada, terme del nostre viatge. A l'altra part, queda aquest semicercle limitat pel morro de Sa Vaca, el qual, més baix en l'istme que l'uneix amb terra, es va redreçant a mida que s'endinsa en la mar, per acabar, de sobte, en un dret penya-segat. Al fons del petit golf es veuen dues platges: la de la dreta és Sa Calobra, amb les seves quatre barraques de pescadors que s'hi aixequen humils, isolades del món; la de l'esquerra és la platgeta del Torrent de Pareys.

Vers ella ens dirigim, mentre la barca llisca per una aigua cada vegada més intensament blava i transparent i la proa aixeca petits remolins d'escuma, blanca com un lliur.

Són les sis del matí quan tirem la planxa i saltem en terra. Si imponent era l'entrada vista des de la mar, més ho és mirada de la vora. Ens sembla haver perdut la llibertat. Som presoners entre dues enormes masses rocoses que tenim a banda i banda, la mar darrera nostre, i un llac al davant que cal passar a rem.

Un cop travessat, fa el torrent un eixamplament que no dura gaire i comença l'engorjat més formidable que coneixem. Un fiord en sec, sovint amb les parets a pocs metres una de l'altra.

El camí no presenta dificultats durant una llarga estona de marxa. Per veure el cel blau cal aixecar el cap enlaire, enlaire i llavors els ulls s'extasiem contemplant aquells murs colorits, on la vegetació s'arrapa talment com per miracle i que es remunten, paral·lels, fins a alçades de 300 ó 400 metres.

Trobem aigua en un degotall de la paret. És el lloc on acostumen a arribar les caravanes de turistes i d'on s'en tornen cap a la barca. Nosaltres hem de seguir sempre endavant. No hem cremat les naus, car no ens agrada repetir gestes històriques, ni n'hi ha tampoc per tant, però hem dit al patró que s'en tornés i resulta la mateixa cosa.

Amunt, doncs. Ben aviat trobem un bloc d'un parell de metres

Cl. J. Trujols

TORRENT DE PAREYS : ENTRADA ; LLAC INTERIOR

Cl. J. Soler

TORRENT DE PAREYS : ENTRADA

Cl. A. 3100

TORRENT DE PAREYS : GORJA

Cl. J. 2010

TORRENT DE PAREYS : CONGOST DEL GORC BLAU

que ens barra el pas i que remuntem enfilant-nos pel tronc d'un arbre mort (1). Ja no trobem més sorra. Tot és un munt de roques que es passen, per ara, fàcilment.

Troblem un nou obstacle. Un gorg omple tot el llit del torrent de paret a paret. L'estiu és encara poc avançat i l'evaporació de l'aigua no ha tingut temps de produir-se. Les aptituds de cadascú es posen al descobert. Els grimpaïres s'enfilen una vintena de metres pel mur de la dreta; els nedadors prefereixen desafiar l'element líquid. Tots ens reunim a l'altra banda de l'aigua, però s'ha perdut una bona estona.

El cel, clar no feia gaire, s'ennuola ràpidament. Una tempesta d'estiu se'ns ve a damunt. Instintivament apretem el pas. Trobem un altre gorg, menys profund que el primer i ningú no dubta de travessar-lo a gual, sense despullar-se. La qüestió és no perdre temps.

Esforç inútil. Els trons esclaten pels cims, amenaçadors. El soroll engrandit pel ressò, repercuteix per les afraus i, en rodolar per aquelles cingleres, sembla que les hagi d'estimbar. Un bufarut ens futeja la cara i unes quantes gotes grosses, escampades, són el preludi d'un xàfec espès que ens deixa molls de cap a peus, malgrat de refugiar-nos, cadascú com pot, sota la roca que millor soplui li ha semblat.

Encara plou quan sortim dels caus individuals. Les dificultats han augmentat. Les roques, mullades, rellisquen excellentment. En aquest tros el torrent s'ha eixamplat i com que no està tan tallat a pic, pugem pel marge esquerre una mica enlairats. Això ens fa descobrir una bauma, gran i espaiosa, on decidim descansar.

Hi entrem. Encenem foc per assecar els vestits i al cap d'una hora, passada la tempesta, reemprenem la marxa.

Tot seguit se'ns presenten els obstacles majors de l'excursió. No podem seguir el curs de l'aigua, perquè baixa ben forta per la pluja que ha caigut. Ens cal saltar per damunt de grossos blocs, sense errar la passa, car l'aigua davalla rabent pel fons. Una pedra dreta i llisa es deixa vèncer per una petita esquerda que la migparteix, però per apropar-nos-hi hem hagut de fiar-nos de la relativa seguretat d'un pont natural, estret d'un pam o poca cosa més, format per un roc ficat entre altres dos a tall de tascó.

Ha estat el darrer contratemps abans d'arribar a S'Entreforch.

(1) Realitzàrem aquesta part de l'excursió l'estiu del 1919. Posteriorment el «Foment del Turisme», de Palma, ha fet assenyalar els millors passants, ha obert graons a la roca en els indrets incòmodes de passar i ha planejat un camí per sortir del torrent una mica més amunt de S'Entreforch, cap a Escorca. El recorregut ha quedat així molt més bo de fer.

Aquí el torrent es bifurca. La branca de la dreta segueix encara un tros ben encinglerada, però prompte els seus costats es van suavitzant i el torrent pren un aire de bona persona. En canvi, la de l'esquerra, acaba amb més orgull. Els cingles d'ambdues bandes s'acosten tant que arriben a ajuntar-se i formen una cova, Sa Fosca, per on surt un bon doll d'aigua.

Es segueix, naturalment, el curs de la dreta o sigui cap a l'esquerra nostra i, a no trigar, es troba avui a la dreta un bon camí costarut que mena a la casa d'Escorca en una horeta llarga.

Abans, però, d'abandonar aquest torrent fantàstic que, com hem dit, és ara de molt millor recórrer que quan nosaltres ho fèrem, vegem el que en diu de la seva constitució geològica el Dr. Battaller en un extracte que ha volgut facilitar-nos i que li agraïm de ben de veres, del seu treball sobre «La Sierra de Majorque» per Paul Fallot, de Nancy:

«La constitució geològica del Torrent de Pareys és bastant complicada i la seva natura calcària dóna lloc a formes d'erosió típiques de les regions de calices.

»Els *lapiez* de les calices del liàssic mig, en amunt del Torrent de Pareys presenten relleus enormes, poc menys que inescalables. Des de la vora de Cases Noves el liàssic mig suporta, a més de la seva cobertura normal neogènica, el triàssic i liàssic de la segona sèrie. Les parets tenen ja més de 150 metres.

»Tota la massa de calices juràssics que s'estén entre la mar i la fàbrica d'electricitat del Gorg Blau, en la seva màxima extensió està tallada pel curs del torrent que baixa del Gorg Blau i des del peu de Cosconar travessa en línia recta de SE. a NO. les calices juràssics en gorja estreta que arriba a profunditats de 3 a 4 cents metres. Aquest canó, originat per les aigües constants i per ésser dels més importants de la illa, permetrà l'estudi del fonament triàssic de calices compactes i potser s'hi trobaran els sediments més antics; el seu reconeixement geològic resta encara a fer.»

De la casa d'Escorca, per bona carretera i dreceres fàcils de trobar, es va per entre un bell alzinar al monestir de Lluch, (1) lloc on fa de bon reposar, sota l'ombra dels vells arbres i a la vora de les seves fonts, de les fatigues de l'excursió realitzada que ens ha permès admirar un aspecte dels més grandiosos de Mallorca.

ESTANISLAU PELLICER.

(1) Vegi's Butlletí del C. E. C., Any XXXI. «De Sóller a Lluch pel Puig Major».

La Ciutat de Palerm

PALERM, l'antiga capital del reialme de Sicília, la ciutat moltes vegades millenària, fou anomenada pels fenicis, que hi establiren una colònia comercial, Ziz, dolç nom que significa flor. Després els cartaginesos hi cohabitaren, i la ciutat fou llavors anomenada Mahanat. Els grecs la coneixien pel nom de Panormus, ço és, tot port.

Ni aquells antics pobles ni els romans, que feren de Palerm una vila lliure, deixaren en ella cap monument important que recordi el seu art, com tampoc hi deixaren rastre les successives invasions dels bàrbars. En canvi, de les dominacions bizantina i musulmana, resten interessants monuments, i dels estils propis d'ambdós pobles, en sortí l'art normand, que ha d'ésser considerat com a art sicilià, del qual tants d'admirables joiells artístics i arquitectònics pot vantar-se de posseir aquesta ciutat.

Potser el millor període de la història de Palerm, ha de buscar-se durant la dominació sarraïna, sota la qual, la ciutat, que anomenaven Balarmuh, arribà a tenir més de 400.000 habitants. Fou comparada, per la seva bellesa i prosperitat, amb les més florents ciutats del món musulmà: amb Còrdova i El Caire. Palerm posseïa aleshores 300 mesquites, villes, castells i jardins esplèndids i encantadors.

La violenta conquesta dels normands, els quals s'apoderaren de la ciutat, en 1072, féu desaparèixer la major part dels edificis alarbs; no restaren, però, insensibles a l'atractiu de l'art d'aquell poble fantasiós. Roger I, i després Roger II, tingueren millor cura de la ciutat; i, en el regnat de Frederic II, Palerm esdevingué un centre intel·lectual de gran força, contrastant el savi procedir de l'emperador, amb la rapacitat dels palatins d'aquella nació, que s'emportaren tresors de tota mena, i completà més tard la decadència de la ciutat, el mal govern dels anjovins.

Sota la dominació catalano-aragonesa, la ciutat entrà en un nou període de creixença, i es desenrotllà llavors en l'arquitectura, l'estil gòtic. El posterior domini dels espanyols, el qual, si bé dotà a la ciutat de molts monuments gens menyspreables, provocà en

canvi l'odi del poble sicilià, per l'avarícia i tirania dels virreis. Entre les moltes revolucions que es produïren, cal remarcar, per la seva importància, la de l'any 1646, acabdillada pel patriota Giuseppe d'Alessi, el qual finí desastrosament el 16 d'agost del mateix any.

Després de l'esmentada època, les efemèrides palermitanes tenen per a nosaltres, sols un interès relatiu. Quant a l'art, el renaixement tardà en produir-se a Palerm; seguí a l'esmentat estil, una esplèndida manifestació barroca que deixà bon nombre d'edificis remarcables. L'escultura sorgí amb Doménico Gagini, fill de Bissonne, arribat a Palerm el 1463; ell i Francesco Laurana foren els fundadors d'una escola que es pot considerar siciliana. Més tard, Giacomo Serpotta, l'insigne estucador, creà models insuperables per la seva elegància, bon gust i gràcia decorativa. Mentre Palerm era encara el fogar dels artistes catalans, a Messina naixia el cèlebre Antonello, la personalitat artística del qual quedà, en part, eclipsada per la de Pere Novelli, de Monreal, el més gran pintor sicilià del segle XVII.

La ciutat de Palerm, *La Felice* com li diuen, està superbament emplaçada al fons d'un golf, entre la Conca d'Oro i la mar Tirrena, en la costa nord de la illa i al mig de bonics jardins, boscos de llimoners i espessos oliverars. Envoltada la Conca d'Oro, una magnífica corona de muntanyes en forma d'hemicicle, que són: el mont Pellegrino, al nord, i els monts Gallo, Billiami, Cuccio, Caputo, Monreal, Falcone, Grifone, Bagheria i Catalfano. D'aquest darrer, es desprèn el cap Zaffarano, a l'extrem est de l'hemicicle.

Palerm ha pres en els darrers anys una creixença considerable, i té actualment una població de 400.464 habitants; és, per tant, una de les ciutats més grans d'Itàlia. És cap de província, d'arquebisbat i seient de les principals corporacions i autoritats civils i militars de Sicília.

Bona part de la ciutat antiga, està formada de carrers estrets i cases de poca aparença. Amb l'obertura, però, de nous i amples carrers i de places amb edificis monumentals, l'aspecte interior de la població, ha guanyat moltíssim en modernitat. També el progrés industrial i comercial, ha seguit una marxa ascendent; posseeix un gran port i un altre de més petit, conegut per la Cala, destinat, aquest darrer, a les embarcacions de poc tonatge. Entremig d'ambdós ports, s'alça la ciutadella o fort Castellamare, de primitiu origen sarraí, i domina tot el conjunt, el mont Pellegrino, de 600 m. alt., estimbada i característica muntanya calcària,

PALERM : ABSIS DE LA SEU

CH. G. BOIG

PALERM : PORTA DE LA SEU

PALERM : SAN JOAN DEGLI ERIMITI

Cls. G. Roig

PALERM : ESSLÉSIA DE SAN CATALDO I CAMPANAR DE LA MORATANA

PALERM : MOSAIC DE LA CÚPULA DE LA CAPELLA PALATINA

Clis. G. Boig

PALERM : SANTA MARIA DELL' AMMIRAGLIO - MOSAIC DEL SOSTRE

Alph. G. Borg

PALERMO. EGIËSIA DE SAN CATALDO

PALERMO. SANTA MARIA DELL'AMIRAGLIO (LA MARTORANA)

on hi ha la cova-santuari de Santa Rosalia, de molta anomenada i devoció en el país.

En l'encreuament de dues grans vies, el corso Víctor Manuel i la via Maqueda, hi ha la petita plaça Vigliena (nom del virrei duc de Villena, en 1611), popularment dita els *Quattro Canti*, centre del moviment i de la vida palermitana. Les façanes dels quatre costats de la plaça, són d'igual estil i estan decorades en la seva part inferior, amb una font la qual surmonta una figura allegòrica de les Quatre Estacions. En el primer pla hi ha les estàtues de l'emperador Carles V i dels reis Felip II, III i IV; en el segon pis, les santes patrones de la ciutat Ninfa, Cristina, Oliva i Àgata. Remata cada façana amb l'escut dels respectius sobirans. La construcció d'aquesta plaça fou començada el 21 de desembre del 1608, segons projecte de l'arquitecte romà Juli Lasso, i completada en 1620.

Els *Quattro Canti*, formen l'eix dels quatre grans quarters en què està dividida la ciutat; des d'allí es veuen també les seves quatre entrades principals. Fixat el lloc de l'esmentada plaça, i a fi que serveixi d'orientació, assenyalarem ara el de les esmentades entrades o portes; després, continuarem la ressenya, seguint, en el possible, la divisió que forma la repetida plaça.

El corso Víctor Manuel és l'antiga via Toledo, anomenada pel poble Cassaro, *El Kassar*. Està orientada de NO, a SE. i comença en la Porta Felice, edificada tocant al Foro Itàlico o d'Umberto I. Principiaren els treballs d'aquesta porta en 1582, i no s'acabaren fins en 1673; fou batejada amb el nom de Felisa Orsini, muller del virrei Marc Aureli Colonna. Els seus ornaments consisteixen en columnes, estàtues i fonts; resulta majestuosa dintre el seu estil toscà.

L'esmentat corso Víctor Manuel, té una llargària aproximada de dos quilòmetres. A l'altre extrem es troba la Porta Nuova, bastida entre els anys 1460 a 1584. Per aquesta porta féu la seva entrada triomfal l'emperador Carles V en tornar de la conquesta de Tunis. És una construcció molt característica: sobre l'arc central s'alça una galeria amb columnes, coberta d'una piràmide amb rajoles esmaltades. La façana encarada a la muntanya de Monreal, està decorada amb quatre grans cariàtides que representen sarraïns.

La via Maqueda, coneguda també per Strada Nuova, pren la direcció SE. Va ésser oberta en 1600 i al seu extrem est, hi ha la Porta San Antonino, la qual no ofereix res de particular. Vers el nord, la via Maqueda acaba en la porta homònima, des de la qual

continua, en idèntica direcció, per la via Ruggero Settimo i el Viale della Libertà, llarg i elegant passeig, ombrejat d'arbres i amb molts palaus moderns i jardins a cada costat.

Ens pertoca ara, descriure els bells monuments que, de tota mena, posseeix aquesta bonica ciutat, i per raó de la seva categoria, començarem per la Catedral.

Cap al final del corso Víctor Manuel, hom es troba, a mà dreta, la rectangular plaça de la Catedral, amb jardins circumdatats per una balustrada de marbre amb estàtues de sants, i al mig, sobre un basament triangular, hi ha l'estàtua de Santa Rosalia. En aquest punt, segons una antiga tradició, deslliurà l'emperadriu Constança, davant tot el poble, el seu fill, el celebèrrim Frederic II, emperador d'Alemanya i rei de Sicília.

Sobre l'emplaçament de l'actual Catedral, hi havia vers la sisena centúria, una basilica dedicada a la Verge Maria. Els musulmans en el segle IX, la transformaren en mesquita, la qual, després de la desfeta de l'any 1070, fou restituïda al culte cristià pel victoriós comte Roger I. En 1185, l'anglès Gualterio Offamilio, bisbe i ministre de Guillem el Bo, féu aterrar l'edifici antic i començà la construcció d'un gran temple, que és el que avui admirem, amb més o menys modificacions. Fou posat sota l'advocació de l'Assumpta.

El grandios conjunt de la Catedral, amb els seus diferents estils arquitectònics, no sempre ben agermanats, però que produeixen una visió molt pintoresca, donen a l'edifici un aspecte més de palau o fortalesa que de temple. Completen la seva bellesa, les esveltes torres dels angles, junt amb el to daurat de les pedres, que dissimula, en part, la mancança d'harmonia. En les façanas laterals és on destaquen més les diferents restauracions que ha sofert el temple, que li han llevat molt de caràcter: la cúpula, afegida per l'arquitecte florentí Ferran Fuga, en les obres efectuades de 1781 al 1801. En canvi, la façana posterior, amb els seus tres absis i els dos campanars, conserva l'obra primitiva del segle XII, i l'esguard hi reposa millor, puix no veu la cúpula.

L'esmentat temple té tres portes, que corresponen a la façana principal i a les dues laterals. Un sorprenent pòrtic amb tres arcs ogivals, que s'afermen sobre quatre columnes de granit d'Egipte, donen accés a la magnífica porta meridional, obra de Francesc Miranda, en 1432. Una de les columnes, la primera de l'esquerra, que procedeix, probablement, de l'antiga mesquita, té relleus esculpits i una inscripció alarb treta del Corà. Remata el pòrtic un frontó ricament ornamentat d'arabescos.

L'interior de la Catedral, té tres naus i és de planta de creu llatina. L'esmentat arquitecte Fuga, obrí les capelles laterals i reféu l'obra normanda. Convertí les voltes del sostre, els arcs i les columnes, dintre l'estil neoclàssic.

Totes les capelles són força remarcables, però cap d'altra ens interessà tan com les dues primeres que es troben a mà dreta, les quals, tancades per un cancell de ferro, contenen les tombes imperials i reials. Quatre d'aquestes, cobricelades cada una per un baldaquí, que ocupa gairebé tota la capella, guarden les despulles del rei Roger, mort en 1154; de la seva filla Constança (1198); el marit d'aquesta, l'emperador Enric VI (1197) i el fill dels dos darrers, l'emperador Frederic II (1250). Les tombes de Roger i de Constança, procedeixen de la catedral de Cefalú. El sepulcre de l'emperador Frederic, és tot ell construït de pòrfir i resulta una obra verament notable dintre el seu estil. Altrament, malgrat la seva molta menor sumptuositat, uns altres dos sarcòfags, arrambats als murs, tenen per a nosaltres catalans, molt major interès i s'emportaren tot seguit les nostres mirades. Una d'aquestes tombes, la de mà dreta, conté el cos de la reina Constança, muller de l'emperador Frederic II, la qual morí a Catània el 23 de juny del 1222. El sarcòfag és de l'època gentilícia; té a la seva cara anterior un bell relleu que representa una escena de caça. La reina Constança era una princesa catalana, filla del rei Anfós I d'Aragó, casada en primeres noces amb Emeric d'Hongria. Un cop vídua es maridà amb l'emperador Frederic, del qual tingué un fill, Enric, que fou proclamat rei dels romans. La magnífica corona imperial i les altres valuoses joies que portava Constança en ésser enterrada, formen part actualment del ric tresor de la Catedral, junt amb robes i altres notables objectes extrets de les tombes reials, l'any 1791.

L'altre sarcòfag de què havem fet menció, està situat davant per davant del de Constança. És una obra del segle XIV; conté les despulles de Guillem, duc d'Atenes i de Neopàtria, mort en 1338. Era fill del rei de Sicília, Frederic II i d'Elionor d'Anjou, i, per consegüent, nét del nostre Pere II, el Gran. En el sarcòfag, hi ha incisa, al mig, una figura jacent, amb hàbit dominicà, i a banda i banda, l'escut de la Sicília catalana: els nostres pals flancats d'argent i dues àguiles de sable.

Un altre personatge de nissaga catalana, i la seva muller Isabel de Caríntia, foren enterrats dintre el sarcòfag de l'emperador Frederic II. Parlem del rei de Sicília, Pere II, (m. 1342), fill gran i

successor de Frederic II en el regne, i renét de l'esmentat emperador.

En la cripta que s'obre sota l'altar major de la Catedral, es conserven alguns enterraments de l'època normanda i medieval.

Mereix també l'atenció, la sisena capella de mà dreta, tancada per una artística reixa de ferro forjat, que conté gran nombre d'urnes de plata cisellada, dels segles xvi i xvii, amb relíquies de Santa Magdalena, Santa Cristina, Santa Àgata, Sant Mamilià, Santa Ninfa, Sant Eustaqui i els seus dos germans. Al mig hi ha la magnífica urna de fusta esculpida i daurada, que conté diverses relíquies de Sants palermitans.

Prop de la porta lateral esquerra, i adossada a la quarta pilastra, es veu una bonica pica beneitera, de marbre blanc, cobricelada per una petita cúpula, la qual surmonta una estatueta. Al dessota hi ha dos relleus, que representen, el superior, l'acte de la benedicció de les aigües, i, l'inferior, el baptisme de Jesús. Al costat dret del temple i en igual situació, hi ha una altra pica del mateix estil, però de diferent dibuix i amb altres representacions.

En referir-nos de nou a l'exterior de la Catedral, hem de remarcar la seva alta torre campanar, construïda als començos del segle xix, sobre un antic estilobat, tot seguint el gust dominant en la resta del temple. Al costat del campanar, dues grans arcades uneixen la Catedral amb el palau de l'arquebisbe. Aquest bonic edifici, que pertany al segle xvi, té a l'angle esquerre un esplèndid finestral, de tradició ben catalana.

A la Capella de l'Incoronata, que es troba al costat nord de la Catedral, actualment aquella mig enrunada, era on tenia lloc la coronació dels reis de Sicília. Després de la cerimònia, es mostraven al poble des del balcó o galeria existent encara, però reedificada en el segle xvi.

Quasi tocant a la plaça de la Catedral, hi ha la gran plaça Vittoria, a la qual dóna la façana posterior de la Porta Nuova. Aquesta està unida amb al Palau Reial, que ocupa tota la part SO. de la plaça. És una aglomeració de diferents estils. No s'hi veu res més d'antic, que la torre Pisana o de Santa Ninfa, anomenada en alarb la *Joharia* (la brillant), que s'aixeca al mig de l'edifici. Al cim de la torre, hi ha instal·lat des del 1790, un important observatori astronòmic. Entrant per la darrera porta, de mà esquerra del palau, es munta a una gran galeria, al costat sud de la qual hi ha un pòrtic ornat de mosaics moderns, que dóna accés a la Capella Palatina, un dels més bells monuments de l'art musulmà-normand.

CAPELLA PALATINA. La féu construir el rei Roger II, i la dedicà a l'apòstol Sant Pere. Fou oberta al culte en 1132, però no s'acabà del tot, fins l'any 1140.

L'interior d'aquesta capella, reproduëix, en petit, el plan d'una basílica de tres naus, (llarg 33 m. i ample 13 m.), sostingudes per dotze columnes amb magnífics capitells daurats, menys un que conserva el color de la pedra. L'enteixinat de fusta de la nau central, és exemplar únic en el seu estil; el conjunt de l'ornamentació, pintura i escultura és obra d'artistes alarbs. Sembla un sostre d'estalactites; s'hi veuen representats motius vegetals i escenes amb figures, separades per rosaces i estrelles octogonals. Al seu des-sota, corre una inscripció en caràcters cúfics.

Excepció feta de la part inferior de les parets de la capella, que està coberta de plaques de marbre cipolí i de pòrfirs, amb frisos de mosaics geomètrics, tota la resta dels murs i de les voltes llueix una insuperable decoració de mosaics amb figures sobre fons daurat, que, segons sembla, pertanyen a l'època de Guillem II. Seria molt llarg d'enumerar tots els sants, profetes, apòstols i màrtirs representats en els mosaics. En un plafó del mur esquerre es veuen les figures de Sant Pere i Sant Pau, que es presenten a Neró.

Cinc graons aixequen el creuer, al mig del qual hi ha el chor, separat de la nau per un cancell de marbre. En el centre del transept es desenrotlla, a cada costat, un gran arc ogival que forma al seu dessorre un quadrat, el qual, després, per mitjà de modillons angulars, es transforma enginyosament, en una cúpula, alta de 18 metres, en la qual s'obren vuit finestres. Al mig de la cúpula està representat el Crist Pantocràtor (Omnipotent), voltat d'una inscripció i de vuit àngels i arcàngels que porten a les mans atributs i ofrenes.

A un costat de la nau dreta, hi ha un ric ambó de marbre amb mosaics geomètrics, sostigit per columnes. També el canelobre de Ciri pasqual és digne d'especial menció, puix es tracta d'una superba escultura normanda, considerada com una de les millors obres del seu temps, segle XII. Una altra cosa remarcable, és el tron reial, col·locat davant la porta central. És tot ell de marbre, amb decoració de mosaics, i pertany a l'època de la dinastia catalana.

El conjunt del temple és un joiell incomparable, i sense cap dubte, és una de les més belles capelles de tot el món. La llum, en reflectir sobre els mosaics, dóna una penombra mística que acaba de completar l'efecte meravellós que produëix aquest temple.

En la plaça Vittoria, hi ha la Villa Bonamo, jardí públic, al mig del qual foren descobertes restes d'habitacions romanes, amb el paviment de marbre. A un costat s'aixeca el ric, però gens bonic, monument a Felip V de Borbó, l'estàtua del qual hi fou posada l'any 1856, en substitució de la que hi havia de bronze del rei Felip IV d'Austria, destruïda durant la revolució del 1848. L'estàtua està posada sobre un basament ornat amb escultures i relleus de marbre, obra de la *xvi*^a centúria, per Carlo d'Aprile i els seus deixebles. En el primer pla, hi ha les figures allegòriques dels principals regnes que governava Felip IV: Catalunya, Castella, Lleó, Portugal, Amèrica, Lombardia, Sicília, Nàpols i Sardenya. En un pla superior, hi ha les figures de quatre esclaves.

En la mateixa plaça Vittoria, davant per davant del Palau Reial, hi ha una de les entrades del

PALAU SCLAFANI, la façana principal del qual dóna a la plaça S. Giovanni. Féu construir aquest palau, en 1330, el comte Mateu Sclafani, que era un dels primers senyors de Sicília. A les darreries del segle *xiv*, el comtat de Sclafani—ciutat de Sicília—pertanyia a Joan de Luna.

Aquest palau fou convertit en hospital, i, actualment, serveix de caserna. En les dues façanes de l'edifici, hi ha detalls arquitectònics de gran valor artística, com la porta principal, sobre la qual es veu una àguila esculpida per Bonaiuto Pisano. En un dels patis, al costat dret, dessota els pòrtics, hi ha el gran i famós fresc conegut per «El Triomf de la Mort», atribuït abans al pintor palermità Antonio Crescenzo, després a un ignorat pintor flamenc, i, per fi, a un de català, també de firma desconeguda. Ni per la seva tècnica, ni per la manera de tractar les figures, podem creure ben fonamentada aquesta darrera paternitat, i probablement tampoc serà d'un autor local. Al nostre entendre, presenta l'esmentat fresc totes les característiques d'una obra flamenca. La composició d'aquesta pintura s'agrupa al voltant de la Mort, representada per un esquelet muntat a cavall i tirant sagetes a un grup de dames i de cavallers. A la part inferior, hi ha els que han estat tocats per les sagetes: s'hi veuen papes, sultans, emperadors, bisbes, prínceps, advocats, etc. Al darrera de la Mort hi va una gran gernació de dissortats invocant inútilment la Parca. Les figures tenen molta expressió i són de dibuix força correcte, però la composició, tota ella en un sol pla, està mancada de perspectiva. Per poder veure aquest fresc, que el tenen tapat amb una gran porta de fusta, s'ha

de demanar permís a la Sots-intendència de Monuments, on tenen les claus, i un empleat, precisament, es qui acompanya els visitants.

Proper a la plaça Vittoria, en la via Benedettini Bianchi, es troba

SAN GIOVANNI DEGLI EREMITI o Sant Joan Evangelista, que és una de les esglésies més suggestives i de caràcter més típic de la Palerm normanda. Fou bastida l'any 1132, per ordre de Roger II, havent-li agregat o modificat altres construccions preexistents, una de les quals fou l'església fundada en el segle vi per Sant Gregori el Magne, La part de fora és molt senzilla, amb els murs llisos, ornats solament amb finestres ogivals i coronats per petites cúpules semi-esfèriques, pintades de color rosat, les quals, així com el campanar quadrat, cobert amb una cúpula del mateix estil, es destaquen del blau del cel, tot donant a l'edifici un cert caire de mesquita. L'interior, d'una sola nau, és de planta de creu llatina, amb tres absis. En el costat dret s'obre una sala rectangular, dividida en dues naus per cinc pilastres, construcció que és quasi segur que pertanyia a un antic temple alarb.

Anexe a l'església, hi ha un bonic claustre quadrangular, format per arcs en ogiva, sostinguts per esveltes columnes bessones. Les galeries interiors del claustre no estan cobertes, la qual cosa permet de veure a través dels arcs i del fullatge, el conjunt de l'església. Aquesta vista produeix un efecte exòtic de gran bellesa.

De la plaça Vigliena o els Quattro Canti, seguint la via Maqueda vers al SE., la segona plaça, a mà esquerra, és la plaça Bellini. En ella es contempla la pintoresca visió de La Martorana i de San Cataldo, amb el bell campanar quadrat de la primera. Aquest campanar sols té actualment tres pisos, amb bonics finestrals gòtics. En 1726, un terratrèmol va fer caure el pis superior i la cúpula que el surmontava.

SANTA MARIA DELL'AMMIRAGLIO O LA MARTORANA: Aquesta església fou construïda vers l'any 1100 per Giorgio d'Antiochia, gran almirall del comte Roger I i del rei Roger II, i fou solemnement consagrada i oberta al culte en 1113. Després de les Vespres sicilianes, s'hi reuniren els barons i els síndics de les ciutats de la illa a deliberar i prendre l'acord d'oferir la corona a Pere II d'Aragó. En 1433, per un rescripte del rei Anfòs, fou cedida l'església a un monestir veí, fundat l'any 1193, per Eloïsa Martorana; d'aquest fet li pervingué el sobrenom que porta, i això també motivà

la destrucció i afegidures que sofrí aquest temple, d'algunes de les quals ha estat recentment deslliurada. Per a engrandir-lo aterraren l'antiga façana i la substituïren per l'actual, d'estil barroc, construïda en el segle XVII.

L'interior presenta un cop d'ull magnífic, malgrat les transformacions i les addicions que l'han convertit en un temple de planta de creu llatina, enlloc de creu grega que era de bell antuvi. En entrar, es veu una volta baixa, pintada al fresc, amb arcades elíptiques sostingudes per vuit columnes, dues de les quals porten inscripcions. És la volta del chor de les monges, construït sobre el porxo que precedia l'antiga església. Aquesta era primitivament quadrada, dividida per quatre columnes que fan de suport a una cúpula ornada de mosaics, amb la figura de mig cos del Redemptor, rodejada d'un chor d'àngels en actitud de pregar i, més avall, les figures dels profetes. Dintre els nínxols o trompes, estan representats els quatre Evangelistes. En aquest mosaic, com també en els dos que hi ha en els absis laterals, es llegeixen unes inscripcions en llengua grega. El mosaic de l'absis central desaparegué en construir les monjes, en aquell indret una rica capella, en la qual es veu una bona tela pintada, la Resurrecció de Crist, per Vicenzo di Pavia anomenat el Romano.

La part baixa dels murs interiors està coberta de planxes de marbre, i la resta de les parets i les voltes del sostre, estan revestides de mosaics obrats, probablement, per artistes grecs. En les voltes que precedeixen la cúpula està representat, en l'arcada de mà esquerra, el Naixement de Crist; en la de la dreta, el Trànsit de la Mare de Déu, i en una volta lateral s'albiren les figures dels Apòstols.

SAN CATALDO: És una altra església normanda, del 1161, la qual és de les que conserva millor la forma arquitectònica primitiva, amb els seus murs exteriors ornamentats a la manera oriental, i les petites cúpules pintades de color rogenc. L'interior és molt interessant, malgrat la nuesa dels seus murs. És un rectangle de 10 metres per 7, dividit en tres naus per sis columnes, amb els capitells tots diferents. Al fons hi ha tres absis: el central amb un altar que conté una creu i els símbols dels Evangelistes. Tot això pertany, aproximadament, a la mateixa època de l'església, així com també el paviment de mosaic fet de pedres dures, pòrfirs i serpentina.

Abans d'acabar la descripció de les altres esglésies, farem un curt parèntesi, que dedicarem al

PALERM : SANTA MARIA DELLA CATENA

Dr. G. Belg

PALERM : PALAU CHIARMONTE (PALAU DE JUSTICIA)

PALERM : DETALL DE LA PORTA I DE LA FAÇANA DE SANTA EULALIA DEI CATALANI

PALERM : ESSLÉSIA DE SANT JOSEP I FONT

Cls. G. Itzig

PALERM :
DETALL D'UN DELS MURS DE L'ORATORIO DELLA COMPAGNIA DEI ROSARIO DI SANTA ZITA

Cts. G. Roig

PALERM : TEATRE MASSIMO O DE VÍCTOR MANUEL

PALERM : POLITEAMA GARIBALDI

Cls. G. Reig

PALERM : CATACUMBES DEL CONVENTO DEI CAPPUCCINI

MUSEO NAZIONALE, el qual conté importants colleccions arqueològiques i la Pinacoteca. Té la seva entrada per la nova via Roma, i ocupa l'edifici de l'antic convent dels Filippini all'Olivella. És un dels més interessants museus d'Itàlia, puix posseeix força obres de gran vàlua pertanyents a les diferents civilitzacions que s'establiren a la Illa. Són notables des del punt d'obir de la història de l'art les famoses metopes trobades a Selinunte, de les quals parlarem més extensament en descriure les ruïnes dels temples d'aquesta desapareguda ciutat.

Un joiell d'art, és el magnífic tríptic flamenc, atribuït a Mabuse (1470-1541). En ell està representada la Verge amb el Nin, asseguda en un setial gòtic, i en les portelles dels costats, Santa Catarina i Santa Dorotea. Aquest tríptic, és d'un treball tan fi i detallat, que apar impossible que hagi pogut fer-se per mitjà del pinzell.

Una altra obra molt notable és el bust d'Elionor d'Aragó, per l'escultor dàlmata Francesco Laurana (darreries del segle xv). La transparència del marbre s'adiu més que no res a la concepció d'una imatge incorporària, havent l'artista representat una figura espiritual i diàfana, mancada a posta de tot sentit de vida terrenal. Segons els arqueòlegs sicilians, aquest bust és l'obra més gran de l'escultura italiana.

Una de les sales situades a la planta baixa, la sala de Panormus, conté dos mosaics, estàtues, sarcòfags i molts d'altres objectes trobats a Palerm. Els dos esmentats mosaics foren descoberts a la plaça Vittoria; un d'ells representa Orfeus tot domesticant les feres amb el so de la seva arpa.

Al fons de la sala de Selinunte, a mà esquerra, hi ha una altra sala, tancada per un reixat de fusta, en la qual es veuen gran nombre de sarcòfags i altres objectes de procedència etrusca, que esperen ésser degudament exposats.

En la sala dels bronzes, s'han de remarcar: Hércules en trencar les banyes d'un cérvol, magnífica escultura de bronze trobada a Pompeia i el Moltó de Siracusa, bronze d'època hellènica, procedent d'aquella ciutat. Aquesta darrera escultura, està superbament modelada; el cap de l'animal és la part més ben conservada.

Res més assenyalarem del contingut del Museu, i reprendrem ara la descripció de les esglésies existents a la ciutat.

SANT'AGOSTINO, església situada en la via Maestri d'Acqua. Fundada, vers l'any 1300, per les famílies Sclafani i Chiaramonte, conserva de la primitiva construcció una bella porta amb columnes als costats.

SANTA MARIA DELLA CATENA: Es troba prop del port, en la petita plaça de la Duana. En el mateix lloc de l'emplaçament d'aquesta església, hi havia antigament el piló que aguantava un dels extrems de la cadena que tancava el port de Palerm. S'acabà aquest temple a les darreries del segle xv. Probablement és obra de Matteo Carnelivari. La façana s'aixeca dalt una graonada, i el ben entès agrupament dels estils gòtic i renaixement, fan créixer la seva majestat. El pòrtic està decorat amb vuit columnes de marbre, i damunt l'arc central, en el segle xvii, fou posada una petita imatge de Santa Cristina.

L'interior té tres naus, dividides per columnes de marbre, de granit d'Egipte i de verd antic, que presenten un conjunt magnífic.

Es conta que, en 1392, es produí en l'esmentada església de Santa Maria della Catena un fet prodigiós. Una nit, quan el botxi i els seus acompanyants portaven al cadafal tres malfactors, una sobtada i violent tempesta els feu acollir dintre l'església. Durant la nit, els tres culpables pregaren fervorosament a la Santa Verge que els deslliurés de la seva dissort. S'adormiren llavors els vigilants, i les cadenes que lligaven els condemnats es trencaren per elles mateixes. Vist això, aquets obriren la porta del temple i fugiren escapats. L'endemà tornaren a caure en poder de la justícia, però contaren el prodigi al magistrat, i en haver arribat també a oïdes del rei Martí, aquest perdonà els reus, i ell i la seva muller, anaren a visitar l'església, la qual era una d'anterior a la present. Després de tal miracle, es pensà en construir un temple més gran i sump-tuós que aquell.

En una plaça tocant a la via Giovanni Meli, es troba l'església de

SANTA MARIA LA NUOVA, la façana principal de la qual té un pòrtic del segle xv que recorda la forma del de Santa Maria della Catena. L'esmentat pòrtic està actualment tapiat per tal de fer obres de sosteniment. Apar que aquest temple està també posat sota l'advocació de Sant Jaume, i considerat com a església espanyola. En el seu interior hi ha bons estucs de l'escola de Serpotta.

Al final de la via Giovanni Meli, es veu la façana de l'església de San Sebastiano.

L'ANNUNCIATA, situada en la via Squarcialupo. La construcció d'aquesta església és del 1480 al 1501. La darrera data, es llegeix en el finestral que s'obre damunt la porta, la qual es feta de dove-

lles amb una llinda de marbre, on està esculpida en relleu l'Anunciació de la Verge. Els murs exteriors són de pedra picada, i al costat dret, s'aixeca un campanar quadrat que sembla d'època llunyana. L'interior té la forma de basílica de tres naus, amb dotze columnes de marbre, els capitells de les quals, tots són bastant originals.

Gairebé tocant a l'església de l'Anunciació, en la Porta San Giórgio, hi ha

SAN GIORGIO DEI GENOVESI. Fou edificada aquesta església en 1576 per la colònia de genovesos establerta a Palerm. En la façana manca encara la porta. L'interior és de planta de creu llatina, amb tres naus dividides per pilans formats per feixos de quatre columnes cada pilà, la qual cosa li dóna un aspecte graciós i elegant. És del més pur estil renaixement. El paviment està cobert de laudes de marbre, moltes de les quals son bellament esculpides. Es diu que una de les laudes pertany a la sepultura de la família Colombo, emparentada amb el gran navegant.

SANTA EULALIA DEI CATALANI: Està situada en la via Argenteria, davant la petita plaça Garaffello, a un costat de la qual hi ha un bust de Carles V.

No cal ponderar com ens atragué el nom d'aquesta petita església. No poguérem veure el seu interior malgrat d'haver-ho intentat varies vegades, puix gairebé sempre està tancada. L'exterior té una bella façana del renaixement, ornada de bustos en relleu; però no ofereix cap mena de caràcter religiós. A la porta hi ha un reixat de ferro amb l'escut de Barcelona a la part superior. Aquesta vista produí al nostre esperit una forta sotragada i ens féu recordar les gestes glorioses dels nostres avantpassats, que tan enlairat posaren el nom de la nostra pàtria.

ESGLÉSIA DE SANTA CATARINA: La façana principal mira a la plaça Bellini i està encarada davant per davant de la Mortarana. L'esmentada façana, està formada de dos cossos, amb pilastres adossades en els murs i una escalinata que mena a la porta. Aquesta església, fou bastida entre els anys 1566 al 1596, i contrasta la senzillesa del seu exterior amb l'esplèndida i rica decoració de marqueteria de marbre que llueix de part de dintre. La façana lateral dreta de Santa Catarina, dóna a la important

PLAÇA PRETORIA, situada en la via Maqueda, gairebé tocant als Quattro Canti. És de forma quadrangular i un xic elevada sobre el nivell del carrer. Al costat sud de la plaça hi ha el palau Municipal, abans Pretori. La seva construcció remunta a l'època de la dominació catalana (1463), però fou completament renovat en el segle XVI, i ara, de poc temps, restaurat.

Al bell mig de la plaça s'aixeca una font monumental de marbre, que conté gran nombre d'estàtues de divinitats gentiliques i de testes d'animals, col·locades en els diferents plans que formen unes altes graonades. És obra de dos artistes florentins, Francesco Camilliani i Michel Angelo Naccherini. Fou construïda en 1554-55, per encàrrec de Pere de Toledo, qui la destinava a una villa de Florència, però el seu fill la va vendre en 1575, al comú de Palerm.

En els altres costats de la plaça hi ha, al nord, el palau de Serdalfalco, i tocant a la via Maqueda, l'església de

SAN GIUSEPPE DEI TEATINI, començada en 1612, i completament acabada en 1643, segons dissenys de l'arquitecte genovès, Giacomo Besio. És un temple d'estil barroc que no presenta cap cosa de molt remarcable. L'interior està dividit en tres naus, i vuit colossals columnes monolítiques de marbre gris, sostenen la cúpula.

Situada en la plaça homònima, hi ha la

CASA PROFESSA O GESÚ dels PP. Jesuïtes. La construcció d'aquesta església es començà en 1564, i no s'acabà fins l'any 1636. De part de fora no té res que pugui cridar molt l'atenció, com no sigui el seu campanar barroc; però aquest està separat de l'església, puix s'aixeca sobre la torre del palau Marchesi, situat en la plaça dels Santi Quaranta Martiri.

L'interior del temple, dividit en tres naus per dotze massissos pilans, presenta una rica i sumptuosa decoració de marqueteria de marbres de colors, amb figures i altres ornaments; és per això que resulta ésser una obra típica de l'art sicilià del segle XVII. Els frescos de la volta són d'en Felip Randazzo, de Nicòsia.

SANTA MARIA DI VALVERDE, anomenada SANTA LLUCIA: Està edificada en la via Squarcialupo i es tenen dades d'aquesta església com a pertanyent al monestir de Valverde des del 1315; però no en resta res d'aquella època. L'actual temple és d'una sola nau amb quatre altars d'un barroquisme molt ric, però exageradíssim i, més que pesat, lleig.

Entremig de l'expressada església de Santa Llúcia i la de la Annunziata, en la mateixa via Squarcialupo, hi ha el

CONSERVATORIO DI MUSICA VINCENZO BELLINI, amb una bella porta medieval.

En la via Valverde, prop la repetida església de Santa Llúcia, es troba el

ORATORIO DELLA COMPAGNIA DEL ROSARIO DI SANTA ZITA, magníficament decorat d'estucs amb una gran munió de figures, de relleus i de frisos de tota mena d'assumptes. És una de les millors creacions de Serpotta i dels seus deixebles. A l'altar major hi ha un quadro, la Madonna del Rosario, per Carlo Maratta (1685); i a la paret d'enfront, es pot veure un relleu que representa la batalla de Lepant.

ESGLÉSIA DE SAN DOMENICO, situada a la plaça homònima, al mig de la qual s'aixeca la columna de la Immaculada, en marbre, alta de 30 metres, i construïda de 1724 a 1727. Està surmontada per l'estàtua de bronze de la Verge.

L'església de Sant Domènec fou refeta l'any 1640. La façana, ornada de columnes i d'estàtues i amb un campanar a cada costat, és del 1726. L'interior, de grans dimensions, té tres naus, i ofereix un aspecte molt seriós. Conté gran nombre de panteons d'homens cèlebres sicilians, i fou en aquest temple on es reuní el Parlament local després de la victoriosa revolució de l'any 1848. Al costat esquerre de l'església hi ha un bonic claustre del 1300, que pertany al convent anex.

La ciutat de Palerm posseeix força palaus antics sense comptar el Palau Reial i el de Sclafani, que havem ja ressenyat. Com aquests dos, la majoria dels altres han sofert grans modificacions, que els han alterat notablement; però alguns d'ells conserven encara restes importants de la seva primitiva construcció. Descriurem els més interessants.

PALAU CHIARAMONTE: Està situat a l'angle SE. de la bella plaça Marina, i prop del port. És anomenat més comunament aquest palau, l'Osterio o Steri, i en l'actualitat és la seu dels Tribunals de Justícia. Fou començat en 1307, pel comte Manfred, de la família Chiaramonte, llavors la més potent de Sicília. Davant mateix del palau fou decapitat, en 1392, Andreu Chiaramonte, per haver-se

rebellat contra el rei d'Aragó, Martí l'Humà. En 1410, habità el palau la reina Blanca i després l'ocuparen molts dels virreis. Més tard passà a dependre del tribunal de la Inquisició. L'exterior de l'edifici, encara que bastant renovat, presenta un bell aspecte per la serietat de les seves línies arquitectòniques i els seus bonics finestrals.

De la plaça Marina per la via 4 d'Aprile, es va a la llarga via Alloro, una de les antigues i típiques de la ciutat. Es troba primer La Gancia o Santa Maria degli Angeli, que és un convent, l'església del qual, del segle xv, llueix una bella façana. Té molta anomenada, per haver sortit d'aquest convent la major part de les revoltes que s'han promogut a Palerm en els darrers segles. En una capella, entrant a mà dreta, es veu un quadro de la Mare de Déu de Montserrat, del pintor Antonio Crescenzo, firmat i datat en 1528.

En la mateixa via Alloro, hi ha també el

PALAU ABATELLI O PATELLA, que és un dels edificis que palesa millor la influència de l'estil gòtic català a la illa, el reflex del qual s'assenyala, més que en cap altra cosa, en l'arquitectura civil. Aquest palau, elegant i de belles línies, el féu construir, en 1495, en Francesc Patella, el qual estava casat amb Elionor Sole, de Barcelona. Segurament aquesta darrera circumstància pogué contribuir a que tingués l'edifici un caràcter ben marcat català, amb els seus finestrals, barbacanes i marlets, que recorden els de les Llotges de Palma i de València. La porta i el pati són també força interessants. Els arqueòlegs sicilians consideren a Matteo Carnevale com a autor del palau Abatelli i d'altres existents a Palerm, en els quals la repetida influència del gòtic català és ben palesa, la qual cosa fa dubtar molt, segons en Pijoan, que puguin ésser fets per un artista italià.

PALAU AIUTAMICRISTO: Fou edificat en 1490, i exteriorment ha sofert moltes modificacions que han desfigurat la seva primitiva arquitectura. En canvi conserva un pati en bon estat, amb una galeria molt semblant a la del pati de la nostra Generalitat.

PALAU DI PIETRATAGLIATA, situat en el número 14 de la via Bandiera. És també de la xv^a centúria, i es troba en molt malt estat de conservació.

PALAU MARCHESI: L'havem ja mencionat en parlar de la Casa

Professa, el cloquer de la qual està aixecat sobre la torre del palau. En aquesta torre s'obren uns finestrals d'estil gòtic de transició, molt decoratius. N'hi ha d'altres en el pati de més senzills, i el conjunt d'aquest ha perdut la major part del seu caràcter.

PALAU FORCELLA O BAUCINA: Es troba en el Foro Umberto I, abans anomenat Foro Itàlico, que és un magnífic passeig marítim, situat a la dreta del port. El palau està prop de la porta dei Greci i fa cantonada a la plaça della Kalsa, a un costat de la qual hi ha l'església de Santa Teresa, que té una bella façana barroca, de fra Giacomo Amato. Al mig del passeig s'alça l'estàtua moderna del armador Vincenzo Florio.

A l'extrem del Foro Itàlico, hi ha la

VILLA GIULIA, que és el principal jardí públic de Palerm. Fou inaugurat en 1777, i s'engrandí en 1872. El seu nom li pervé de donya Júlia de Guevara, muller del virrei que governava en aquella època.

PALAU BONAGIA, actualment Institut Randazzo. És un gran edifici situat en la via Alloro, que posseeix un bonic pati amb una pintoresca escalinata barroca de marbre roig.

PALAU RAFFADALI, situat al fons de la plaça Bologni. Té una façana del segle xv i restes d'una torre més antiga. En aquesta plaça hi ha un petit monument dedicat a l'emperador Carles V. L'estàtua es d'aram i de no gaire mèrit, ésculpida en 1630, per Scipio Li Vol-si. L'emperador hi està representat portant el vestit romà i en actitud de jurar els furs de la terra.

CASA DI RISPARMI (Caixa d'Estalvis). Es troba a la plaça Monte di Pietà, i està precedit d'un tancat amb la barana d'obra i de ferro. L'edifici és de bones proporcions i apar que pertany al segle xviii.

SALITA DEL OSPEDALE: És un carreró que esmentem només per donar una idea de la forma d'estendre la roba neta, la gent d'aquell país. També en altres poblacions importants d'Itàlia ho havem observat.

Una altra de les coses més típiques que es veu també a Palerm, el mateix que en la major part de Sicília, són els carrets anomenats

palermítans. Tenen dues rodes i són esvelts i sòlids; n'hi ha de decorats amb alts relleus sobre fusta o ferro, i d'altres amb pintures. Aquesta darrera ornamentació és la més usual, i s'estén per tot el carro: les rodes, els fusells, els travessers, les baranes i fins les parts més insignificants, tot està ple de dibuixos pintats amb colors cridaners, entre els quals dominen el roig, el groc i el blau. A les parets del carro, és on l'artista aboca tota la seva fantasia. Hi representen fets històrics o mitològics, batalles, escenes d'aventures i altres assumptes. Els guarniments de l'animal són decorats amb frisos colorits, de roses de coure i de plomes, i quan el propietari del carret està de dol, els guarniments conserven la mateixa forma i els mateixos elements, però tot de color negre. Els camions sense baranes, són pintats pel mateix estil dels carros.

A la part moderna de Palerm, són d'esmentar alguns edificis monumentals de molta importància. Seguint la via Maqueda, a l'extrem NO. de la mateixa es troba, a mà esquerra, la plaça Giuseppe Verdi en la qual s'aixeca l'imponent massa del

TEATRE MASSIMO VITTORIO EMMANUELE, orgull dels fills d'aquella ciutat i un dels teatres més grans d'Itàlia. És d'estil corinti. Comença la seva construcció en 1875, segons plànols de l'arquitecte G. B. Fil. Basile. A cada costat de l'escalinata, hi ha grups monumentals en bronze: a la dreta un lleó amb una figura que representa la Tragèdia, i al costat esquerre, un altre lleó amb una altra dona que figura la Lírica. A l'interior del coliseu caben 3200 espectadors.

A continuació de la via Maqueda, s'obre la via Ruggero Settimo, la qual acaba en una gran plaça, dividida en dues parts. La part alta s'anomena plaça de Castelnuovo, i conté el monument de Carlo Cottoni, príncep de Castelnuovo i ministre en 1812, durant el breu període parlamentari d'aquella època.

L'altre costat de la plaça, és batejat amb el nom de Ruggero Settimo; aquest home públic hi té un monument de marbre. Fou el president del govern provisional de Sicília, en 1848, i morí en 1862. Al darrera del susdit monument s'alça el

POLITEAMA GARIBALDI, construït en 1874, segons el projecte de Giuseppe Damiani. Aquest teatre és un gran edifici d'estil pompejà la façana del qual està formada per un arc de triomf, surmuntat d'una quadriga. La sala d'espectacles, pot contenir prop de 4000 persones, i en varis departaments annexes al teatre, hi ha instal·lada, provisionalment, la Galeria d'Art Modern.

En l'esmentada plaça de Ruggero, comença el llarg i elegant Viale della Libertà, ombrejat per quatre rengles d'arbres i flanquejat per molts xalets moderns i jardins. Al final d'aquest passeig hi ha, a mà esquerra, l'estàtua eqüestre de Garibaldi, fosa en bronze (1892), i enfront, a la dreta, el bonic jardí anomenat

GIARDINO INGLESI, que és el parc preferit pels palermitans. Al mig d'un petit llac hi ha el grup en marbre dels germans Canaris, herois de la independència grega, i en diferents indrets del jardí s'aixequen quioscos i nombrosos bustos de patriotes.

A les afores, més enllà del Viale della Libertà, es troba la Porta Leoni, per la qual s'entra al reial parc della Favorita, situat al peu del mont Pellegrino. És un magnífic i grandios parc que adquirí el rei Ferran IV de Borbó, en 1799, i està embellit de moltes estàtues i fonts.

Començada amb la d'aquest lloc reial la descripció dels afores de la ciutat, continuarem aquella amb la ressenya dels monuments de tota mena que hi ha escampats al voltant de Palerm. Ho farem a grans trets per no allargar massa, i no guardarem a aquest fi, un ordre determinat. Per ço ens traslladarem al cantó oposat de Palerm, al final de la nova via Roma, la qual desemboca davant l'Estació Central del ferrocarril. Al mig de dita plaça s'alça l'estàtua eqüestre de Víctor Manuel.

Prop de l'Estació Central, a mà esquerra, comença el llarg corso dei Mille, el qual travessa el riu et Oreto per un pont nou. Al costat hi ha el pont vell o

PONTE DELL'AMMIRAGLIO, construït en 1113, per l'almirall Jordi d'Antioquia. És un bonic exemplar de l'arquitectura civil normanda; té onze robustes arcades de pedra, de dimensions desiguals, i en l'actualitat no fa cap servei, per haver estat desviades les aigües del riu.

Del pont de l'Almirall en parla en Muntaner en la seva Crònica tot referint-se a les Vespres Sicilianes. Segons ell, en aquells indrets hi havia una església, que no en diu el nom, però que és la del Sant Esperit, on per la diada de la Pasqua, els veïns de Palerm, homes i dones, anaven a fer una mena d'aplec. Uns soldats francesos que estaven en el pont buscaren bronquina a un grup de joves i de damelles. Els francesos escorcollaren els homes, i quan s'adonaren que aquests no portaven armes, pretextant que les havien entregades a les dones, aleshores, no respectant el sexe

ni el pudor d'aquestes, començaren a palpar-les, tot fent altres actes deshonestes. Al veure-ho l'altra gent que estava aplegada en el mateix lloc, s'indignà i es posà a tirar pedres als francesos. Després sortiren a relluir armes i al crit de *muyran! muyran!*, mataven tots els anjovins que trobaven al seu pas. Així arribaren a Palerm els amotinats, i dintre la ciutat continuaren la matança. Aquests fets s'estengueren per tota la illa, de manera que gairebé no quedà cap francès amb vida dels molts que hi havia a Sicília.

ESGLÉSIA SANTO SPIRITO: Està situada a cosa d'un quilòmetre de la porta de Santa Àgata, tot seguint la via dei Vespri, i al costat del cementiri de Santa Orsola. Per als sicilians, aquesta església no és solament sagrada per la religió, sinó també per la seva història, li ha estat conservat el sobrenom de l'església dei Vespri, en record dels sagnants fets que havem esmentat anteriorment. Fou el fundador d'aquest temple, en 1173, l'arquebisbe Gualterio Offamilio, el mateix que féu construir la catedral de Palerm. L'absis i la façana nord estant decorats d'arcs entrelaçats. L'interior és llis, sense cap ornamentació, i les seves tres naus són dividides per columnes massisses de pedra.

Tornant al pont de l'Almirall i seguint en amunt el corso dei Mille, es troba ben aviat, a mà esquerra,

SAN GIOVANNI DEI LEBROSSI, església edificada en el barri homònim. És potser el monument més antic que es conserva de l'època normanda. El féu construir, en 1071, Robert Guiscard, el fundador d'aquella dinastia, el qual el dedicà a Sant Joan. Poc temps després, l'església fou anexionada a l'hospital dels leprosos. D'això li pervingué el sobrenom que porta encara avui dia. És un temple de tres naus sostingudes per vuit pilans de pedra, escairats dels quatre angles. La cúpula i els tres absis són la part més antiga.

Una continuació del corso dei Mille és la via Bramaccio, la qual porta al llogarret del mateix nom. D'allí, en pocs minuts, es va al

PALAU DELLA FAVARA O DI MARE DOLCE: Era un castell circumvallat en tres dels seus costats, per un llac artificial. Es dona com a segur que fou edificat per l'emir Giafar, (997-1019); fou després un lloc de repòs i de delícies dels reis normands i de l'emperador Frederic II, descrit pels viatgers i cantat pels poetes alarbs. En l'actualitat sols queden restes d'un gran edifici, d'una torre esmotxada i d'una capella que hi afegí el comte Roger.

PALAU O CASTELL DE LA CUBA: En el pati de la caserna Tuköry situat en el corso Catalafimi, a mà esquerra, hi ha aquest antic palau fet aixecar pels reis normands, en el grandiós parc que s'estenia des del palau reial fins al peu de Monreale. L'edifici fou construït per artistes alarbs, els quals li donaren exteriorment l'aspecte senzill propi d'aquell poble. Ultra la part avançada de cada costat, hi ha en les quatre façanes, els acostumats arcs simulats que baixen fins a la mateixa base de l'edifici. A la part superior dels murs corre, a guisa de fris, una inscripció en caràcters sarraïns, amb el nom del rei i la data de la fundació.

En el mateix Corso Catalafimi, a la dreta i no gaire lluny de la Cuba, hi ha, dintre un jardí particular, la

CUBOLA, única resta dels molts quioscos que hi havia en el parc del rei Guillem. És una petita construcció de planta quadrada, amb un arc apuntat a cada cara i surmuntada d'una cupuleta.

D'altre edifici del mateix estil hem de fer esment. Ens referim a la **ZIZA**, en alarb azis, ço és, esplèndid o majestuós. És un magnífic palau, començat en temps de Guillem I i acabat pel seu fill. La massissa construcció d'aquest palau, flanquejat de torres quadrades, recorda bastant la de la Cuba. A l'interior, es conserva sols una habitació de la primitiva època.

CONVENTO DEI CAPPUCINI, conegut també per les Catacumbes. És una visita molt curiosa, encara que no gaire atraient, sobretot per a les persones massa sensibles. El convent fou construït en 1621. Les catacumbes consisteixen en uns llargs corredors subterranis; en ells fins l'any 1881, eren dipositats els cadàvers de molta gent rica de Palerm. Pugen a prop de 8.000 cossos els que hi ha, alguns d'ells sols momificats i altres en estat d'esquelet. Estan col·locats en diferents posicions, a guisa d'ornament macabre: els uns asseguts o ajeguts, i molts d'altres penjats per les parets, vestint hàbits negres i enguantats. Tots porten una plaqueta on consta la identitat del difunt. Els cadàvers que conserven encara el fèretre de fusta o de cristall, posats els primers al descobert per mancar-los la tapa, deixen endevinar, segons l'estat de conservació, l'època més o menys recent de la seva mort. Les dones, i els capellans i els frares, ocupen departaments separats i diferents dels homes. El de les dones és molt característic, puix que estan posades en nínxols horitzontals i les verges porten garlandes i palmes.

JOAN ROIG I FONT

Mossèn Jaume Collell

S'HAN complert seixanta anys des del dia en què Mossèn Jaume Collell, canonge de la Catedral de Vich, començà d'escriure en revistes i periòdics, i, adreçant-li, amb aquest motiu, els més arrelats al terror pairal, una salutació d'homenatge, el BUTLLETÍ hi ajunta la seva veu, amb la joia del que té escaient avinentesa de complir un deure.

Dels diversos punts de vista dels quals es pot justament elogiar l'obra acomplerta per Mossèn Collell, sobresurt, de manera per demés remarcable, el que es refereix a l'excursionisme.

Mossèn Collell fou, des del dia de la seva fundació, un dels capdavanters del Centre Excursionista de Vich, benemèrit per singulars motius, i ha esmerçat pacients activitats a publicar la notícia dels viatges de catalans a Palestina, des del 1900 en què imprimia el que hi acomplí mestre Guillem Oliver, ciutadà de Barcelona, en 1464, el del franciscà Joan López i Bartrolí, fill de Sant Hipòlit de Voltregà, en 1762, un manuscrit que en català del segle xv, relata tradicions palestinenques, i el seu arromançament reportat de les contrades pirenenques pel senyor Sebastià Farnés.

Per damunt aquests mèrits, però, Mossèn Collell, té els dos estretament lligats amb la vida del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, d'haver estat un dels més efectius i infatigables propulsors de la restauració del Monestir de Ripoll, nascuda a l'escalf del foc mantingut al CENTRE, i braç dret activíssim de l'altra obra del Bisbe Morgades que donà vida al Museu Episcopal de Vich.

Els lligams que amb el CENTRE i amb els seus homes ha tingut Mossèn Collell, són dels que arrossegarien algun sentiment més pregon que el d'una sincera admiració. Si tants d'altres motius no le'n fessin creditor, la cura de germà gran amb què vetllà per Mossèn Cinto Verdaguer, en moments per a ell difícils, el situaria en la història del renaixement català com una de les figures inoblidables.

Ell mateix, però, Mestre en Gay Saber, ardit definidor de les aspiracions pairals, en ocasions de tanta solemnitat com els Jocs Florals del 1888, l'home de «La Veu de Montserrat» i d'una mai de-

fallida constància amb la ploma a la mà, té relleu tan cabdal amb la seva personalíssima obra, que en escaure's l'avinentesa d'aquesta commemoració, li són adreçades cordials salutacions de simpatia des dels camps més diversos.

Serveixin aquests mots per testimoniar-li l'agraïment i la veneració que li deu l'excursionisme.

Curs d'Iniciació Geogràfica

EL dia 14 del passat gener tingué lloc la sessió inaugural del Curs d'Iniciació Geogràfica, organitzat pel CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, en la qual el professor senyor Pau Vila donà unes idees generals sobre *L'evolució del concepte geogràfic fins al moment actual*.

La primera lliçó de l'esmentat curs, sota el títol general de Fisiografia, fou donada el dia 21 de gener. En ella el professor senyor Jaume Marcet tractà de *Les cartes topogràfiques*, donà a conèixer les diverses maneres de representar la superfície terrestre, i, amb especial interès, s'anaren mostrant les diverses cartes emprades en l'estudi del nostre país.

Les dades anteriors foren completades en la segona conversa, que tingué lloc el dia 28 de gener, amb les referents a la representació de l'estructura de l'escorça de la Terra. Es feren remarcar especialment *Les cartes geològiques* que hom utilitza en les recerques geològiques a casa nostra.

En la tercera lliçó, que tingué lloc el dia 4 de febrer, es tractà d'*Els elements estructurals de la Terra*; es revisaren les diverses zones de la mateixa, partint del nucli o barisfera, a la més externa, o atmosfera. Es donà especial importància a la litosfera, i, amb tal motiu, es feren ressortir els diversos elements estructurals de l'escorça de la Terra: les serralades tectòniques, les depressions tectòniques i les terrasses. Es mostraren exemplars d'arreu i s'aprofità l'ocasió d'observar els de Catalunya.

Els elements constitutius de l'escorça terrestre foren estudiats en la quarta lliçó, la qual fou professada el dia 11 de febrer. Es donaren idees generals de *La mineralogia* i de *La petrografia*, amb abundosos materials del Museu del CENTRE, projectats amb l'epidiascop Dussaut, ofert per a aquestes lliçons pel Col·legi Ibèric d'aquesta ciutat.

El dia 18 de febrer, fou donada la quinta lliçó en la qual es tractà amb detenció de *Les formacions sedimentàries: L'estratigrafia i La paleontologia* que foren posades a l'abast dels assistents, i afavorida la comprensió de les idees exposades, amb nombrosos exemples del país.

A continuació es donà la sisena lliçó encaminada a donar les idees necessàries per a comprendre *Les formacions eruptives* i fer-se càrrec d'*El vulcanisme*. Les nostres riques regions volcàniques facilitaren molt el coneixement dels fenòmens eruptius i es facilitaren nombrosos exemples per a llur coneixement. Fou projectada una pel·lícula de la darrera erupció de l'Etna, la qual permeté d'acabar de comprendre els complexos fenòmens del vulcanisme. El film fou cedit pel mateix centre d'ensenyament abans esmentat.

Les Conferències del Cinquantenari

CONTINUANT el cicle de conferències sobre viatgers i exploradors catalans, organitzat pel CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, en commemoració del Cinquantenari de la seva fundació, foren donades durant el mes de febrer altres dues conferències que, en breu resum, inserim a continuació:

ELS VIATGES MEDIEVALS DELS CATALANS A L'ATLÀNTIC

PER ELIES SERRA I RÀFOLS

Sota el títol que encapçala aquestes ratlles, el dia 9 de febrer fou llegida pel senyor Pelegrí Casades i Gramatxes, la conferència escrita pel senyor Elies Serra i Ràfols, catedràtic de la Secció Universitària de La Laguna (Canàries), impossibilitat de donar-la personalment, per forçosa absència.

El tema és interessant pels nombrosos viatges efectuats principalment per navegants mallorquins en el segle XIV a les illes Afortunades i al Riu de l'Or, segons es deia aleshores.

Després de recordar que la Mediterrània fou la mar catalana per excel·lència, on s'alçà la Grandesa de Catalunya i que amb la d'aquella va coincidir la ruïna d'aquesta, digué que era natural que si els navegants catalans solcaren constantment la mar interior, es llancessin també vers les aigües d'altres mars.

Efectivament, tenim coneixement de diverses expedicions cata-

lanes a l'Atlàntic que cronològicament s'estenen a un període relativament limitat: de 1342 a 1380. No foren, però, els primers viatgers europeus a les illes atlàntiques, sinó que els vançaren expedicions italianes i italo-portugueses.

La primera expedició catalana de la qual ens ha quedat record, és la de Francesc des Valers, que fou confirmat el 16 d'abril de 1342 «capità i president» de les dues «coques baionesques» «Santa Creu» i «Santa Magdalena», comanades respectivament per Pere Magre i Bartomeu Giges.

Per aquells dies—i sembla que en competència amb l'anterior—s'atorgà a Mallorca una altra confirmació de capitania completament semblant. Es veu que les illes Afortunades s'havien posat de moda. Manquen, malauradament, dades concretes sobre els resultats d'aquestes expedicions, ni se sap si aconseguiren arribar a llur destinació.

Però el viatge més famós és el de Jaume Ferrer, del qual fa referència l'Atlas Català de Carles V de França, amb una inscripció que diu: «Partich luxer dn. Jac. Ferrer per anar al Riu de l'Or al gorn de Sen Lorens quj es a X de agost e fo en lany MCCCXLVI». El senyor Serra i Ràfols afirma que el «Riu de l'Or» és el Senegal.

Cita altres expedicions, i exposa la llegenda, poc versemblant i menys fonamentada, de què parla un autor canari, segons la qual, d'una d'aquelles expedicions quedaren presoners en poder dels guanxes—indígenes de les Canàries—els tripulants supervivents de l'únic vaixell pervingut fins a aquelles llunyanes regions, i dóna tota mena de detalls del seu captiveri i desastrosa fi; la cosa sembla difícil de creure per la manca de documents fidedignes, i, a més a més, perquè l'autor en qüestió ha incorregut en altres mixtificacions poc lloables i gens científiques.

La conferència, que resultà realment interessant, acabà recordant que després d'aquests 44 anys de relacions entre les illes atlàntiques i Catalunya, les relacions han estat molt escasses, gairebé nul·les.

**ELS CARTÓGRAFS CATALANS I LLUR INFLUÈNCIA
EN L'ERA DELS GRANS DESCOBRIMENTS GEOGRÀFICS
PER GONÇAL DE REPARAZ (FILL)**

Segons demostrà clarament el senyor Reparaz, la importància de la cartografia catalana és decisiva a l'Edat Mitjana. Els cartògrafs catalans tingueren una influència capital en el desenvolupament de la representació cartogràfica del globus terraquí, sortint

durant més de tres segles, obres mestres de mans de pacientíssims i diligents geògrafs mallorquins que, reunint dades i investigant sense descans, aconseguiren, per primera vegada, dibuixar amb exactitud sorprenent les formes dels litorals de la Mediterrània i de la Mar Negra.

Demostrà que els primers que feren progressar la cartografia dels països septentrionals foren els catalans, gràcies a llurs relacions amb els Hanseàtics, amb els quals es trobaven als Països Baixos i a Flandes, i especialment a Bruges, i dels quals obtingueren nombroses informacions sobre les regions nòrdiques d'on venien; en la carta catalana de Dulcert, datada en 1339, es veu per primera vegada la mar Bàltica tancada (abans figurava en les cartes com un pas que separava l'Escandinàvia, que formava una illa, del continent europeu), donant, a més a més, nombrosos noms de llocs i ciutats, amb una exactitud sorprenent, en els quals molt fàcilment es poden reconèixer els noms actuals.

Demostrà amb la cita de nombrosos autors estrangers que defensen aquesta opinió, que el primer mapa exacte de les mars Mediterrània i Negra fou català, i que d'ell sortiren els mapes posteriors italians i catalans, i és probable que en la producció d'aquesta obra mestra intervingué Llull, gran coneixedor del món del seu temps, posat que l'havia recorregut en la seva quasi totalitat, i savi matemàtic i coneixedor de la nàutica.

Després cità algunes de les cartes catalanes més conegudes, com la dels Cresques de 1375, la de Macià de Viladestes, la famosa de Gabriel de Vallseca—que pertanyé a Amerigo Vespucci, segons es veu per una curiosa inscripció que es troba al dors, i que l'escriptora francesa George Sand tacà en deixar-hi caure per descurt un tinter en 1838, carta que fou comprada en temps de la Mancomunitat per evitar que passés a l'estranger, i que avui es troba en possessió de l'Institut d'Estudis Catalans.

El conferenciant continuà donant una sèrie de detalls interessantíssims sobre aquest punt tan important en la història de la cultura catalana medieval, i acabà dient que els nombrosos materials que ha reunit sobre aquesta qüestió, ampliat per altres investigacions que està fent actualment, els ajuntarà en un volum sobre la història de la cartografia a Catalunya, que tanta importància té per a la cultura mundial, ja que Mallorca, a l'Edat Mitjana, tenia tanta influència en els treballs geogràfics que aleshores es feien, com avui té Alemanya.

El conferenciant fou molt aplaudit pel seu interessant treball.

Crònica

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

FEBRER DE 1927

CONFERÈNCIES I SESSIONS.—El dia 3, el senyor Joan Roig i Font donà una sessió de projeccions referents a *Saragossa i monestir de Piedra*.

El dia 4, el mateix senyor continuà la seva sèrie de conferències sobre *Notes d'un creuer per la Mediterrània*. Parlà del *Caire*. La descripció d'aquesta ciutat fou il·lustrada amb projeccions.

El dia 10, l'esmentat senyor donà una altra conferència. Parlà de *Sília* i il·lustrà profusament el seu treball amb interessants projeccions.

El dia 11, el senyor Francesc de P. Blasi i Vallespinosa seguí explicant les seves *Impressions de Nord Amèrica*. Es referí al *Canadà*, la descripció del qual fou il·lustrada amb nombroses projeccions.

El senyor Comte de Carlet, donà el dia 17 una interessant conferència sobre *Àvila*, la qual conferència fou profusament il·lustrada amb interessants projeccions degudes al Dr. F. Xavier Parés i Bartra.

El dia 18, el senyor Joan Garcia també donà una conferència amb el tema *Posets, Perdiguero i Mont-Perdut*, il·lustrada amb projeccions.

El dia 24, el senyor Francesc de P. Blasi i Vallespinosa, per impossibilitat de fer-ho personalment l'illustre artista senyor Apelles Mestres, per bé que honorà l'acte amb la seva presència, llegí la descripció de l'excursió que l'esmentat senyor efectuà a *Argamsilla i altres llocs de la Manxa*, l'any 1879, per tal d'il·lustrar l'obra *El Quitxot*, de l'immortal Cervantes. La conferència fou completada amb la projecció de nombroses diapositives de les aquarel·les originals de l'esmentat artista.

Finalment, el dia 25, el senyor Josep M.ª Guilera i Albiñana,

donà la primera conferència sobre *Excursions i ascensions pel massís de l'Oisans (Alps francesos)* il·lustrada amb projeccions.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA.—Les excursions portades a terme per aquesta Secció, són: el dia 2, a Alps; el dia 6, al matí, de Valldoreig a Papiol; el dia 20, al matí, a la Conreria de Montalegre, i, el dia 27, a La Molina.

SECCIÓ D'ESPORTS DE MUNTANYA.—Tal com estava anunciat, dels dies 30 de gener al 2 de febrer, tingueren lloc a La Molina la cursa de skis de velocitat per a senyorettes i la de mig fons de *juniors* i senyorettes; el dia 6 es féu una excursió a Gualba, Agudes, Sant Marçal, Matagalls, Tagamanent i Aiguafreda; del 9 al 13, s'anà a Chamonix a prendre part en els concursos de skis; el dia 13, a Puig d'Alp; el dia 20 tingueren lloc a La Molina les curses de skis, de fons internacional, de campionat de Catalunya i de veterans; el dia 27 s'efectuà també a La Molina la cursa de parelles mixtes en skis; i el mateix dia es féu una excursió a Vich, Vilalleons, Puiglagulla, penyes d'en Bou, Seva i Balenyà.

Noves

DISTINCIÓ HONORÍFICA.—L'Associació de Pessebristes de Barcelona, desitjosa de palesar al CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA la seva complaença per l'ajut que sempre li ha dispensat facilitant la seva actuació cultural i fomentant l'exhibició de «pessebres», li ha atorgat la Medalla de Plata de l'Associació.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, en veure's afavorit amb tan honorífica distinció, tramet des d'aquestes planes a la benemèrita Associació el testimoni del més cordial agraïment i consideració.

NOVES ENTITATS EXCURSIONISTES.—Dues noves entitats excursionistes han vingut a augmentar el nombre de les existents. Són l'Agrupació Excursionista «La Roca» i el Club Excursionista «Sempre Amics», que fins ara havia estat la Secció Excursionista de la Cooperativa «La Lealtad».

A tots desitgem un bon encert en la seva actuació.

RECORD DE JOVENTUT AL PIC D'ANETO.—El dia 16 d'agost del passat any 1926, fou establert el record de joventut al cim d'Aneto, pel nen Josep Abadías i Sayó, que el dia de l'ascensió comptava solament la curta edat de 10 anys, 8 mesos i 20 dies.

El jove campió és fill del conegut i popular guia del massís de La Maladeta, senyor Antoni Abadías, i nét del malaguanyat guia en Josep Sayó (a. C. s.), que morí víctima d'accident al mateix cim d'Aneto el dia 27 de juliol del 1916.

Foren testimonis presencials d'aquest campionat, l'esmentat guia Antoni Abadías i Mossèn Jaume Oliveras, a més d'altres quatre espanyols i un súbdit anglès, que formaven la caravana.

Cal fer constar que l'ascensió fou feta amb tota la facilitat i sense la més petita mostra de cansament, amb la qual cosa queda comprovat altra vegada la injusta apreciació que el cim d'Aneto és accessible solament a alpinistes avesats.

ELS CORREDORS DEL CENTRE AL GUADARRAMA.—Convocats per la *Federación Española de Alpinismo*, es traslladaren a Madrid els corredors del CENTRE senyors Andreu, Galilea, Guilera, Vallmitjana i Vila, els quals prengueren part en una cursa de skis, fons, correguda el dia 30 de gener als voltants del port de Navacerrada. Aquesta cursa era de selecció per tal de designar l'equip de skiadors que havia de representar Espanya en els concursos internacionals de la II Copa de França, que es disputava a Chamonix. Entre els quatre seleccionats va quedar inclòs el nostre consoci senyor Guilera, però hagué de renunciar a anar a Chamonix per no ésser-li possible efectuar aquest llarg desplaçament.

Els nostres representants foren molt ben atesos i obsequiats durant la seva curta estada a Madrid i al Guadarrama en els diferents xalets que visitaren.

PARTICIPACIÓ AL CONCURS INTERNACIONAL DE SKIS A CHAMONIX.—Els skiadors senyors Josep M.ª Soler i Coll i Agapet Vallmitjana junt amb altres socis del CENTRE, assistiren a les curses que tingueren lloc a Chamonix els dies 9 al 12 de febrer, amb motiu de la II Copa de França.

Els mentats corredors prengueren part en la cursa internacional de skis fons (18 quilòmetres) i aconseguiren una bona classificació si es té en compte la vàlua de tots els seus competidors.

Bibliografia

FRANCESC DE P. BOVÉ.—*El Penedès*.—Folk-lore dels Balls, Danses i Comparses Populars.—Un vol. en 4.^{rt}, 117 pp., amb gravats i notació musical.—Vendrell, 1926.

Sense que es tracti d'un recull complet de les danses del Penedès, el present llibre és un valuós estudi bàsic, que pot servir de punt de partida als recercadors novells. Per a l'erudit, potser no tindrà massa novetat, puix molta part de les danses són conegudes. No és en aquest sentit, que té importància el llibre, és des del punt de vista de vulgarització. De l'escassament publicat del nostre tresor folklòric, la major part correspon al cançoner o rondallaire; vénen després, i en nombre ben escàs, petits tractats de costums, llegendes, endevinalles, refranys, etc. Les danses han estat poc publicades, i això (llevat la sardana), inclòs en publicacions o tret a llum en forma fragmentària. És per això que el llibre del senyor Bové ha tingut tan bona acollida.

No és d'ara que existeix la preocupació que totes aquestes manifestacions populars han desaparegut completament; són molts els qui creuen impossible de trobar una cançó inèdita o presenciar un ballet un dia de festa; molts entre ells si sabessin del cert que encara hi ha molt a recollir i que encara és viva en el poble la tradició musical folklòrica, s'esforçarien un xic, i sense gran pena podrien enriquir el nostre cabal de melodies populars. Per a aquests, el llibre del senyor Bové pot ésser un desvetllador i un estímul. Les fotografies tretes recentment, palesen que la dansa és viva encara i fàcilment recollible.

En resum: el llibre és una base i pot ésser una bona llavor; i demés, un nou document i un treball digne d'ésser imitat.

A.

Notes Històriques sobre el Poble de Saldes i el Santuari de Santa Maria de Gresolet.—Un vol. en 12^{ua}, de 143 pp.—Barcelona, Editorial Franciscana, 1926.

Aquest llibret, d'unes 150 planes il·lustrades amb diverses fotografies, es divideix en dues parts: la primera conté un recull d'anecdotes històriques del poble de Saldes i principalment del Santuari del Gresolet; i la segona, una Novena i els goigs a la Mare de Déu,

com ja indica un subtítol en la seva portada. És, en resum, un llibre dels que se solen trobar a gairebé tots els santuaris de Catalunya per a il·lustració del visitant.

Cal remarcar, però, la seva excel·lència sobre la majoria dels corrents, puix l'avaloren diverses qualitats que, per desgràcia, no tots tenen. En la part històrica, el seu anònim autor, ha transcrit una sèrie de documents poc coneguts, alguns inèdits, i els ha completat amb nombre de dades que tenen interès fins per a estudis d'objectiu ben divers; i la part religiosa està escrita amb una amorosa sinceritat de bon gust que li incorpora una senyorívola noblesa. El llibre es fa creditor a un regreïament a Fra Ambrós de Saldes O. M. C. F.

JOAQUÍM PLA I CARGOL.—*Art Popular i de la Llar a Catalunya*.—
Un vol. en 8.ª, de 183 pp.—Girona, 1926.

És possible que el lector que no s'hagi endinsat en els estudis científics, senti certa alarma en obrir el llibre del senyor Pla i Cargol per tal com l'encapçalen uns capítols relatius a l'art prehistòric i a les pintures rupestres; així, però, que es van seguint les seves pàgines, augmenta el seu encís en proporció poques vegades assolida en els llibres d'aquesta mena.

Les arts de la llar, del decorat de les parets, del moblatge, dels estris usuals, de les ceràmiques, dels ferros, de les estampes, dels gravats, dels vidres, hi són presentats no pas en l'esclat de les seves grans magnificències, sinó en les seves humils aplicacions d'ús manual i quotidià, recordant els obradors cabdals que ha tingut a Catalunya, i la revifalla que hi aconsegueixen des de fa pocs anys, per la mà d'artistes i de tallers prou coneguts. Així, per exemple, en parlar de ceràmica, dels plats i olles, que tot sortint de la mà del menestral han arribat a les vitrines dels museus, recorda els de Girona i de Quart, els formosos de Breda, els de Sabadell, Esparraguera i Verdú, i els de Mataró que tanta anomenada assoliren coent terra dels terrals de Cardedeu.

El llibre del senyor Pla i Cargol amb seguretat tindrà una part assenyalada en la dignificació dels interiors que amb una expressió una mica arbitrària, són anomenats humils, i per aquest sol motiu seria ja mereixedor d'una llarga difusió, sinó mereixés per diversos motius els elogis que en fa en Junceda, en el pròleg: «Llibres com aquest—diu—haurien d'ésser declarats de text en les escoles, massa farcides d'històries de reis i de batalles».

P.

Biblioteca

REVISTES INGRESSADES ÚLTIMAMENT.—Sumaris resumits.

CLUB PIRENENC. BUTLLETÍ

Solà, Joan.—*Cân Torrella de Matadepera*.—1926-20.

Salvans, Joan.—*Per les costes i fjords de Noruega, al cap Nord*.—1926-27.

Soler i Palet, J.—*Documents terrassencs a la Corona d'Aragó*.—1926-32-50-65.

Pellicer, Estanislau.—*Mont Blanc (4.808 m.)*.—1926-38.

Mas, Josep.—*Sant Julià d'Altura*.—1926-46.

Cardús, S.—*La Vila de Terrassa en el segle XVII*.—1926-47.

Cardús, S.—*Toponímia de Sant Llorenç del Munt*.—1926-57.

Elias, Jacinte.—*Cascada de la Font del Molinot*.—1926-58.

Cardús, S.—*La Quadra del Vallparadis*.—1926-74.

Soler i Palet, J.—*El Rei Ferran protegeix la vila de Terrassa de la ira de Jofre de Sentmanat*.—1926-79.

Solà, Fortià.—*L'Escut heràldic de Centelles*.—1926-81.

Sallent i Gotés, Llorenç.—*Notes sobre l'origen de Marganell*.—1926-106.

Cardús, S.—*El Castell de la Burromina*.—1926-109.

Salvans, Joan.—*Balaïtous*.—1926-111.

Elias, Jacinte.—*El «Schlier»*.—1926-117.

BOLETÍN DE LA REAL SOCIEDAD GEOGRÁFICA

Beltrán y Rózpide, R.—*La Región geográfica y el Estado político*.—1926-32.

Gil Muniz, A.—*El Valle de los Reproches. El País y sus habitantes*.—1926-45.

Beltrán y Rózpide, R.—*El Viaje del «Plus Ultra» y el Mundo Hispano*.—1926-77.

Lopez Soler, Juan.—*Las Mariñas. Un paseo por la Coruña*.—

NOSTRA COMARCA

Montllor i Pujal, J.—*Els nostres rius en la Llegenda. La riera de les Arenes i els torrents de Sant Pere*.—1926-41.

Ribot i Serra, M.—*La Creu de la Mà. Tradició Sabadellenca*.—1926-47.

Mas i Gomis, Lluís.—*Pedres Velles*.—1926-55.
 Montal, J.—*Etimologies Comarcals Polinyà*.—1926-61.

BOLLETÍ DE LA SOCIETAT ARQUEOLÒGICA LULIANA

Guasp i Pou, Felipe.—*El Dr. D. José Barbieri*.—1926-49-82-114-136.

Pons, Antoni.—*Els Gremis*.—1926-70-101.

Pons, Antoni.—*Mallorca i Provença*.—1926-131.

NOVES ADQUISICIONS

BOCCACCIO, JOAN.—*Decameró. Versió catalana de 1429*.—Vol. I.—Barcelona, 1926.

ENCICLOPEDIA UNIVERSAL ILUSTRADA.—T. LIII.—Barcelona, [s. d.].

SANT AGUSTÍ.—*Sermons. Tria i traducció de Joaquim Balcells*.—Barcelona, 1926.

JAUME I.—*Crònica. Text per Josep M. de Casacuberta*.—Vol. I.—Barcelona, 1926.

ROVIRA I VIRGILI, A.—*Guifre I*.—Barcelona, 1926.

MARTORELL, FRANCESC.—*Epistolari del segle xv*.—Barcelona, 1926.

Notes històriques sobre el Poble de Saldes.—Barcelona, 1926.

BRITISH MUSEUM.—*A Guide to the Collection of Meteorites*.—London, 1926.

BATALLER, J. R.—*Sobre los pretendidos Huevos fosiles de Quelonios de Tarrasa*.—Madrid, 1925.

BATALLER, J. R.—*Notas geológicas sobre el secundario y terciario de la Región pirenaica*.—Barcelona, 1926.

BATALLER, J. R.—*Notas mineralógicas de Cataluña*.—Madrid, 1925.

BATALLER, J. R.—*Esponjas fosiles de Cataluña*.—Madrid, 1925.

FALLOT, P., ET BATALLER, J. R.—*Sur la Tectonique des Montagnes entre Montalban et le Litoral de Castellon*.—Paris, 1926.

FALLOT, P., ET BATALLER, J. R.—*Sur l'allure d'ensemble et sur l'Age des plissements du Bas Aragon*.—Paris, 1926.

FALLOT, P., ET BATALLER, J. R.—*Sur la Tectonique de la Bordure du Bassin de l'Ebre*.—Paris, 1925.

PUIG I CADAFALCH, J.—*A propos du Portail de Ripoll*.—Paris, 1925.

Subscripció al refugi Cèsar A. Torras

	Pessetes		Pessetes
Collegi d'Agents de Borsa	1000'—	Antoni Amigó	5'—
C. E. «Els Blaus»	62'—	Josep Pons	5'—
I Aplec de Germanor de l'Exc. Gracienc	20'—	Josep Capdevila	5'—
C. E. «Rodamón»	49'—	Secundí Coderch	5'—
G. E. «Infatigables»	46'—	Frederic Gal	5'—
Centre Autonomista de De- pendents	37'—	Josep Vilumara	1'—
C. E. Barcelonés	45'50	Frederic Jordana	1'—
G. E. Martinenc	30'—	Salvador Castelló	1'—
A. E. «Avant»	50'—	Rafael Chopitea	1'—
A. E. «Júpiter»	57'40	Juli de Udaeta	1'—
C. E. de la Comarca de Ba- ges	25'—	Lluís Mercader	2'—
G. E. «Els Segadors»	41'25	Josep Martí i Martí	1'—
C. E. «Montseny»	50'—	Martí Oliva	5'—
Foment E. de Barcelona	64'50	Enric Bartolí	5'—
G. E. «Layetània»	26'—	Lleonard Barbanzolo	5'—
G. E. de l'Escola del Treball	36'—	Ramon Domenech	2'—
Club E. de Gràcia	30'—	Emili Perez	1'—
A. E. «Catalunya»	50'—	Alfons Llanes	5'—
Orfeo Català	141'—	Narcís Guasch	25'—
Enric Batlló	25'—	Pere Rius i Matas	25'—
G. E. «Mossèn Cinto»	14'—	Societat d'Atracció de Fo- rasters	250'—
A. E. «Bon Temps»	37'—	Joan Ruiz i Porta	25'—
C. E. «Pàtria»	25'—	Lluís Figueras i Dotti	100'—
A. E. «Tagamanent»	23'50	Salvador Ribalta i Bonilla	25'—
C. E. «Sabadell»	35'—	Mateu Sust i Pagès	100'—
Xalet d'Ull de Ter, any 1923	274'—	Vicens Labarta i Salvatella	15'—
Xalet d'Ull de Ter, any 1924	24'50	Lluís Estasen i Pla	25'—
Jeuring Club	100'—	Lluís Bertrand i Coma	100'—
Pere Puig	10'—	Carles Bertrand i Coma	25'—
Joan Pons	10'—	Josep Albiol i Guinart	25'—
Jacinte Martí	5'—	Francesc Uriach i Uriach	100'—
Alvar Mestres	5'—	Salvador Seguí i Juan	50'—
Francesc Gonzalez	5'—	Marçal Ambrós i Ortiz	25'—
Marc Rocamora	25'—	Josep Vallés i Sitges	25'—
Pere Laporta	5'—	CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA	500'—
		Enric Ribera i Llorens	25'—